

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ВЧЕННЯ ПРО МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ, ЙОГО ВЗАЄМОВІДНОСИНИ З ДЕРЖАВОЮ

Гуральник М.М.,
аспірант Київського університету туризму, економіки і права

Ідея організації влади на місцях, в громадах та її співвідношення з державною владою почала розвиватися ще у середньовічній Європі. Йдеться про федеральну теорію народного суверенітету та принцип субсидіарності. Союз індивідів, які добровільно об'єдналися у сім'ї та корпорації, утворює громаду, союз громад - провінцію, союз провінцій і міст - державу. Ця теорія передбачала, що децентралізовані політичні одиниці повинні мати якомога більше автономії щодо реалізації права й управління [1, с. 5-6].

Дослідники того часу виступали за скасування станових привілеїв, щоб система міського самоврядування будувалася на виборній основі через виборні народні магістрати. Поширення набули погляди про самоврядування невеликих громад як на ідеальну форму державності, - «республіки в мініатюрі». Муніципалітети визнавалися четвертою владою, що контролюється лише законом і судом і не підпорядковується урядові, його органам [2-3].

Загалом сформувалось декілька наукових теорій (концепцій) походження місцевого самоврядування, які по-різному тлумачать сутність цього інституту, особливості його взаємовідносин з державою:

- *теорія природних прав вільної громади (теорія вільної громади)*. Де Токвіль зазначав: «У громаді полягає сила свободи народу. Громадські інститути відкривають народові шлях до свободи й учать його послуговуватися нею, насолоджуватися її мирним характером» [4, с. 64].

- *господарська (громадсько-господарська) теорія* намагалась обґрунтувати статус самоврядної громади як відмінного від держави суб'єкта права та акцентувала на змісті комунальної діяльності;

- *громадівська теорія*, яка вбачала сутність самоврядування в наданні місцевій спільноті права самостійно реалізовувати свої громадські інтереси та

зберігала за урядом право управляти тільки державними справами.

- *державницька теорія*. Головний зміст самоврядування вбачали не у відокремленні від держави, а у служінні її інтересам і цілям.

Їх дослідники - вчені радянської епохи, зарубіжні вчені різних часів О. Васильчиков, Р. Гнейст, М. Драгоманов, М. Коркунов, П. Корф, В. Лешков, О. Лабанд, М. Лазаревський, Є. Мейєр, Б. Нольде, П. Подлігайлов, О. Ресслер, Ю. Самарін, Л. Штейн виходили з протиставлення чи взаємодії держави й суспільства, визнання свободи місцевих співтовариств у здійсненні завдань, (не)державного характеру діяльності органів місцевого самоврядування.

Зустрічаються й модифікації цих теорій: т. зв. *громадсько-державницька парадигма*, коли місцеві органи влади є органами місцевого самоврядування, незалежними від держави лише в суто громадських справах, які не належать до сфери державних інтересів; у політичній сфері виступають як органи держави, що виконують її функції й наділені її повноваженнями. Двоїстий характер муніципальної діяльності (самостійність у суто місцевих справах і здійснення певних державних функцій на місцевому рівні) відображає *теорія дуалізму муніципального управління*. За *соціально-класовою теорією* місцевого самоврядування - це форма державного управління певним колом справ на місцях, один з публічних інститутів держави, завдяки якому правлячий клас забезпечує на місцях дотримання своїх інтересів [5-6].

На поч. XX ст. набули розповсюдження соціал-реформістські муніципальні концепції, *теорія муніципального соціалізму*, ідеологами якої виступали М. Загряцков, М. Курчинський. Це сукупність програмних положень й установок, спрямованих на забезпечення повнішої демократизації місцевого життя, виходячи з можливості соціалістичної еволюції місцевого самоврядування як шляху безреволюційної трансформації буржуазного суспільства у соціалістичне [7-8]. Поширились й інші концепції: «політична» теорія самоврядування, позаполітичного місцевого самоврядування, теорія держави загального (соціального) добробуту.

Сталі традиції місцевого самоврядування збереглися на різних континентах. Порівняння процесу становлення місцевого самоврядування в

постсоціалістичних країнах Європи, свідчить, що перехід до нової парадигми місцевої влади відбувався тут без конфліктів, гострих антагоністичних зіткнень.

Таким чином, ідейною засадою місцевого самоврядування є вчення про природне право, виражене в уявленнях про справедливість, що втілюються в загальнолюдських принципах свободи справедливості, рівності. Їх закріплення у національних законодавствах країн, нормах міжнародного права дозволило легалізувати загальне виборче право, можливості громадян брати участь в управлінні місцевими справами. Революційні рухи зумовили трансформацію місцевої влади, появу різних систем місцевого самоврядування. Тобто спостерігається новий поштовх концептуального осмислення самоврядування, створення системи місцевого управління нового типу: вільного від сильної бюрократичної опіки абсолютистської тоталітарної держави.

Список використаних джерел:

1. Вюртенбергер Т. Європейська ідея субсидіарності як основа регіоналізації, децентралізації та деконцентрації / Т. Вюртенбергер // Організація регіональної та місцевої влади: досвід держав-членів Європейського Союзу та вибір України. - К., 2000. - С.5-6.
2. История политических и правовых учений: учебник [под ред. В.С.Нерсисянца]. - М., 1998. - С.493-497.
3. Основи демократії: навч. посібник [за заг. ред. А.Колодій]. - К.: Вид-во «Ай Бі», 2002. - 684 с.
4. Токвіль А. Про демократію в Америці / А. де Токвіль. - Київ, 1999. - С. 63-64.
5. Некряч А.І. Місцеве самоврядування сучасної України як предмет політологічного аналізу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пол. наук: спец. 23.00.02 / А.І. Некряч. - К., 2003. - 32 с.
6. Батанов О.В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні: монографія / О.В. Батанов. - К., 2003. - 512 с.
7. Погорілко В.Ф., Батанов О.В. Місцеве самоврядування // Юридична енциклопедія: в 6 т. [Редкол.: Ю.С. Шемшученко та ін.]. - Т.3. - К., 2001. - С.731.
8. Hill D.M. Democratic Theory and Local Government. The Blackwell Encyclopedia of Political Institutions. - London, 1974. - P.5-19.